Prijs 2 cent. A I.

VRIJZINNIG-DEMOCRATISCHE BOND.

Beginselverklaring en Werkprogram.

A. BEGINSELVERKLARING.

De Vrijzinnig-Democratische Bond stelt zich ten doel een georganiseerd optreden te bevorderen van alle democratisch gezinde vereenigingen en personen, die zich met de onderstaande beginselen vereenigen:

I. De Vrijzinnig-Democratische Bond streeft naar ontwikkeling van onzen constitutioneel-parlementairen regeeringsvorm in democratischen zin en te dien einde naar algemeen kiesrecht voor de vertegenwoordigende lichamen en naar gelijkstelling, ook wat de verkiesbaarheid tot lid dier lichamen betreft, van mannen en vrouwen.

II. De Vrijzinnig-Democratische Bond spreekt als beginsel uit, dat door een krachtige sociale wetgeving moet worden aangestuurd op het wegnemen van de maatschappelijke oorzaken, welke tusschen de leden van het volk ongelijkheid scheppen of versterken ten aanzien van hun ontwikkelingsvoorwaarden.

Hij is van oordeel, dat, ter verkrijging van maatschappelijken vooruitgang, tempering, niet verscherping van den

klassenstrijd noodzakelijk is. Eenerzijds keurt hij af het streven naar afschaffing van het persoonlijk eigendomsrecht op de productiemiddelen; anderzijds verwerpt hij de meening, dat de staat in het economisch leven zijner burgers slechts noodgedrongen, schoorvoetend behoort in te grijpen.

Toelichting van het bestuur.

Elke beginselverklaring, die in enkele volzinnen zoowel grondslag als doel samenvat, geeft door haar beknoptheid licht aanleiding tot misverstand. Daarom acht het bestuur de bijvoeging van eenige toelichting niet ondienstig.

't Kortst kan het daarbij zijn ten opzichte van het eigenlijk-politieke standpunt.

De Vrijzinnig-Democratische Bond staat op den bodem van onzen tegenwoordigen regeeringsvorm, zooals die in de Grondwet is omschreven met rechten en verplichtingen van Kroon en volk. Zijn streven is niet gericht op verandering in de verhouding tusschen die beide; maar hierop, dat gansch het volk op den gang van wetgeving en staatsbestuur den invloed erlange, welke tot dusver slechts aan een bevoorrecht deel ervan is toegekend. Met andere woorden: zijn beginsel is algemeen kiesrecht voor alle vertegenwoordigende lichamen; het democratische beginsel van gelijk recht voor alle staatsburgers, zoodat de stem van allen worde gehoord over hetgeen allen raakt.

Dat beginsel wordt niet aangetast, wanneer aan bepaalde personen, zoovaak en zoolang zij in nauwkeurig omschreven omstandigheden verkeeren, de uitoefening van het kiesrecht wordt ontzegd. Doch onvereenigbaar ermede is een kiesrechtregeling, die de kiesbevoegdheid bindt aan belastingbetaling, aan bewijzen van bezit, aan een examen, aan het bekleeden van een ambt; en die de vrouw stempelt tot een minderwaardig lid der staatsgemeenschap.

Afgezien van het verder liggende doel, ter bereiking waarvan

hij algemeen kiesrecht het onmisbare middel acht, verlangt de Bond de invoering ervan op grond van billijkheid en recht.

Zijn naam reeds duidt aan, dat de Bond in den diepsten grond zijner beginselen gescheiden is van hen, die den staat dienstbaar willen maken aan kerkelijke oogmerken, of die in een Openbaring bindende regelen meenen te vinden voor de staatkunde. Zijn roeping is integendeel, wanneer pogingen van reactie tegen den vrijzinnigen geest onzer staatsinstellingen worden gedaan, die pogingen te helpen weerstaan. Inzóóver gevoelt hij zich één met de liberalen van verschillende schakeeringen zoowel als met de sociaal-democraten.

Waar het daarentegen voorziening geldt in sociale behoeften, die in het staatkundige leven ook van ons volk meer en meer op den voorgrond treden, staan de vrijzinnig-democraten tusschen de liberalen ter eene en de sociaal-democraten ter andere zijde. De Bond keert zich tegen beide met zijn eigen beginsel, hetwelk tot richtsnoer strekt voor de sociaal politieke maatregelen, die hij bepleit.

Tegen de sociaal-democraten aan den eenen kant.

Wel ziet de Bond in het eigendomsrecht, evengoed als in elk ander recht, slechts een menschelijke instelling voor menschelijke belangen: hij rekent de wetgevende macht bevoegd, de grenzen van dit recht te wijzigen naar wisselende behoeften, en acht belangrijke wijziging dier grenzen zelfs een behoefte van onzen tijd. Doch zijn overtuiging is, dat de belangen der maatschappij door de opheffing van het persoonlijke eigendomsrecht op de productiemiddelen niet gebaat, veeleer zeer ernstig geschaad zouden worden. Daarom wordt het stelsel der sociaal-democraten door den Bond afgekeurd en bestreden.

Wel ook erkent hij het bestaan van den klassenstrijd in *dezen* zin, dat in onze tegenwoordige samenleving strijd over de voorwaarden van den arbeid, tusschen de werklieden met niets dan hun arbeidskracht en de werkgevers met hun kapitaal, dikwijls onvermijdelijk is. Hij oordeelt het in hooge mate wenschelijk, dat de werklieden, door vrijwillige aaneensluiting en deugdelijke organisatie, dien strijd zoo krachtig en zoo waardig mogelijk voeren. Doch de bond ontkent, dat belangenstrijd de eenige drijfkracht voor maatschappelijke vooruitgang is en mag zijn, en acht den staat geroepen om, met de middelen

welke deze ten dienste staan, den strijd te temperen en van noodelooze scherpte te ontdoen.

En aan den anderen kant keert de Vrijzinnig-Democratische Bond zich tegen de liberalen.

Weliswaar toonen de feiten, dat de meesten van hen aan het liberale beginsel niet consequent vasthouden. Maar dit beginsel zelf is, dat de staat zich te onthouden heeft van inmenging in de economische verhoudingen tusschen de burgers onderling, en de ontwikkeling ervan heeft over te laten aan de onbelemmerde werking van de maatschappelijke krachten. Het gevolg daarvan is, dat zij, die onder den invloed van dit beginsel blijven, wel somwijlen daarvan afwijken, doch dan slechts noodgedwongen en schoorvoetend, met remmende in stede van stuwende kracht.

Eveneens toonen de feiten, dat velen die zich nog onder de liberalen scharen, hun mede-stuwende kracht schenken aan wetgevende daden, die met het beginsel vloeken. Maar juist dit bewijst, dat zij, zoo zij nauwgezet en onbevooroordeeld zich rekenschap geven van hetgeen hun denkbeelden hun ten plicht stellen, hun plaats zullen zoeken in de gelederen der vrijzinnig-democratische partij, van wier beginsel zulke daden het uitvloeisel en de toepassing zijn.

Dit beginsel is, dat de staat voor zijn deel de verantwoordelijkheid draagt voor zóódanige ongelijkheid tusschen zijn burgers, die niet in hun lichaamsgesteldheid, niet in hun geestesgaven, niet in hun zedelijke geaardheid haar oorzaak heeft, maar in de maatschappelijke ordeningen. Het is in één woord de ongelijkheid tusschen de leden van het volk ten aanzien van hun ontwikkelingsvoorwaarden — of wil men ten aanzien van hun kansen op volle ontplooiing van alle lichamelijke, geestelijke en zedelijke krachten — het is die ongelijkheid, welke veel verder gaat, dan de natuur noodzakelijk maakt. Die ongelijkheid wordt ten deele in het leven geroepen, of versterkt, of niet naar vermogen verminderd, door daden en tekortkomingen van wetgever en regeering. Welnu, juist het wegnemen van *deze* oorzaken der ongelijkheid door een krachtige sociale wetgeving, door krachtige uitvoering ervan tevens, is het doelbewuste streven van den Vrijzinnig-Democratischen Bond.

Hij is de eerste om te erkennen, dat dit grootsche doel

misschien nooit ten volle, maar zeker slechts van stap tot stap zal worden bereikt. Doch terwijl eenerzijds staatkunde de kunst is om een beginsel toegepast te krijgen zóóveel en zóó snel als de omstandigheden veroorloven, heeft anderzijds een staatkundige partij aan haar ideaal den wil te ontleenen tot zoo doortastend mogelijk handelen. Het gestelde doel is de inspanning van geslachten waard; aan het thans levende geslacht de taak om alvast te doen wat het vermag.

Uit het bovenstaande volgt, dat voor den Vrijzinnig-Democratischen Bond in de gegeven omstandigheden op sociaal-politiek gebied hoofdzaak is de verbetering van den toestand der misdeelden en de verheffing van den arbeid. Het zijn de daartoe strekkende maatregelen, die hij heeft neer te leggen in zijn program.

B. WERKPROGRAM

§ 1. De Vrijzinnig-Democratische Bond steit op den voorgrond de noodzakelijkheid van **grondwetsherziening** in dien zin, dat mogelijk worde:

a. invoering van algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen, met toepassing van het beginsel van evenredige vertegenwoordiging.

b. een samenstelling van de Eerste Kamer in den geest van punt I der beginselverklaring.

Zie Bijlage A, blz. 23.

§ 2. Ter zake van de **sociale wetgeving** verlangt de Bond:

wettelijke regeling van de arbeidsovereenkomst, waarbij de wederzijdsche rechten en verplichtingen omschreven worden, en tegen misbruik van economisch overwicht door den werkgever zooveel mogelijk worde gewaakt;

uitbreiding van de bevoegdheden der Kamers van Arbeid;

bevordering van de oprichting van arbeidsbeurzen door of met medewerking van de overheid;

wettelijke bescherming van den arbeid, met name:

1. uitbreiding met betrekking tot den landbouw, den handel en het verkeerswezen;
2. aanvulling van de bepalingen ten aanzien van de huis-industrie.
3. beperking van den arbeidsduur en van den nachtarbeid, alsmede waarborging van een wekelijkschen rustdag, zooveel mogelijk den Zondag, zoowel voor volwassen als voor jeugdige mannen en vrouwen;
4. regeling van het leerlingwezen;
5. versterking van het toezicht op de naleving der vorenbedoelde wettelijke bepalingen;
6. uitbreiding van de verplichte ongevallenverzekering;
7. verplichte verzekering tegen ziekte, invaliditeit en ouderdom, wat invaliditeit en ouderdom betreft met bijdrage van den staat in de kosten;

Zie Bijlage B, blz. 25

bevordering van de verzekering tegen werkloosheid;

herziening van de armenwet, 1°. tot verzekering van samenwerking tusschen alle armbesturen, 2°. tot erkenning van den plicht der overheid, niet om slechts uit politiezorg onvermijdelijken onderstand te verleenen, maar om, tegenover de maatschappelijke oorzaken van het pauperisme, de armoede te helpen lenigen en voorkomen;

herziening van de drankwet ter verkrijging van dieper ingrijpende maatregelen tot beteugeling van het drankmisbruik;

wettelijke maatregelen tegen misbruiken van pandjeshuizen en tegen anderen vorm van woeker, alsook tegen oneerlijke mededinging;

meer afdoende maatregelen in het belang van de volksgezondheid, o.a. ter verbetering en uitbreiding van openbare ziekenzorg en ziekenverpleging, tegen vervalsching van levens- en genotmiddelen, en tegen de kwakzalverij;

staatstoezicht op levensverzekering-maatschappijen, begrafenisfondsen, ziekenfondsen en spaarbanken.

Onafhankelijk van wettelijke maatregelen behoort de overheid:

ondernemingen van algemeen belang, die een monopolistisch karakter dragen, in eigen beheer te nemen;

waar zij rechtstreeks als werkgeefster optreedt, regelen in het belang van haar personeel te stellen, o.a. omtrent arbeidsduur, loon, verlof, loonbetaling bij ziekte, pensioneering wegens invaliditeit en ouderdom, beroep op een scheidsgerecht bij strafoplegging;

waar zij middellijk als werkgeefster optreedt, tot het nakomen van zulke maatregelen zooveel mogelijk te verplichten.

§ 3. Op **onderwijs-gebied** heeft de staat zorg te dragen, dat allen de gelegenheid vinden, het onderwijs te genieten, hetwelk voor de ontwikkeling van hun aanleg, in verband met hun toekomstig beroep, noodig en voldoende is.

Daarom verlangt de Bond:

dat het geheele onderwijs — waaronder zooveel het voorbereidend-lager als het lager, middelbaar, hooger en vakonderwijs in zijn ganschen omvang — wettelijk geregeld worde, zóó dat behoorlijke aansluiting verkregen wordt tusschen alle takken van onderwijs;

dat bij de schoolgeldheffing voor alle takken van openbaar onderwijs, voorzooveel dit niet kosteloos is voor een ieder, rekening worde gehouden met de financieele draagkracht van de ouders;

dat het openbaar onderwijs in al zijn takken kosteloos kunne worden genoten door hen, wier ouders tot betaling van schoolgeld niet bij machte zijn, en die de begaafdheid bezitten om het te volgen;

dat het gewoon lager onderwijs verplicht worde gesteld gedurende ten minste zeven jaren, en het voortgezet onderwijs, ingericht naar plaatselijke omstandigheden en de behoeften der leerlingen, gedurende ten minste drie jaren;

dat het den werkgever verboden worde, 1°. kinderen in dienst te hebben, die voor de gewone lagere school leerplichtig zijn, 2°. hun de gelegenheid te onthouden om het voortgezet onderwijs geregeld te volgen;

dat de regeering haar steun geve aan het oprichten en instandhouden van zoogenaamde crêches of kinderbewaarplaatsen;

dat van overheidswege òf voedsel en kleeding verstrekt worde aan leerlingen van de lagere school, die daaraan behoefte blijken te hebben, òf daartoe strekkende pogingen van anderen worden gesteund;

dat, zoo noodig, van overheidswege bij het volgen van vakonderwijs geldelijke tegemoetkoming wegens loonderving worde verleend, rekening houdend met plaatselijke omstandigheden en met de gewoonte in het betrokken vak, alsook vergoeding van reiskosten;

dat het toekennen van beurzen uitgebreid en beter geregeld worde;

dat de scheiding van de openbare lagere scholen naar standen, waar zij bestaat, zoodra mogelijk vervalle;

dat aan de klasse-onderwijzers van openbare scholen invloed worde verzekerd op den gang der schoolzaken;

dat den onderwijzers een behoorlijk salaris en pensioen gewaarborgd worde, alsmede een pensioen voor hun weduwen en weezen;

dat het onderwijs, thans aan hoogere burgerschool en gymnasium in de eerste leerjaren gegeven, vervangen worde door één school, waarbij verschillende scholen, met het oog op de bestemming van de leerlingen, zich aansluiten;

dat bij de polytechnische school het karakter van hooger onderwijs ten volle tot zijn recht kome;

dat het aantal rijks-universiteiten verminderd worde.

§ 4. Zich voorbehoudend de vaststelling van een program voor zijn werkzaamheid op **gemeentelijk gebied**, verlangt de Bond een herziening der gemeentewet, opdat

de gemeenten verplicht of althans gemakkelijker in staat worden, voorschriften te geven en maatregelen te nemen in den geest van § 2.

de gemeenten grootere vrijheid erlangen in de heffing van plaatselijke belastingen, met de bevoegdheid om uitwonende grondeigenaren te treffen door buitengewone opcenten op de grondbelasting;

de vergoeding, die de gemeenten ontvangen voor uitgaven, in 's rijks belang haar opgelegd, beter geregeld worde.

§ 5. In het belang van de **volkswelvaart** verlangt de Bond:

nadere wettelijke regeling van een vertegenwoordiging van land- en tuinbouw, van handel en van nijverheid;

uitbreiding en verbetering van verkeerswegen en verkeersmiddelen, ook in afgelegen streken, waar noodig door of met medewerking van den staat;

maatregelen ter bevordering van den afzet van land en tuinbouw- en nijverheidsvoortbrengselen naar het buitenland, o.a. door uitbreiding en verbeterde organisatie van den consulairen dienst;

herziening van de wettelijke bepalingen op het stuk van de visscherij.

§ 6. Ter volledige toepassing van het beginsel van **scheiding van kerk en staat** verlangt de Bond:

losmaking van de geldelijke banden tusschen den staat en de kerkgenootschappen.

§ 7. Op het gebied van het **rechtswezen** verlangt de Bond in de eerste plaats:

opheffing van de bepalingen, waaronder de vrouw in het burgerlijk recht wordt achtergesteld bij den man;

herziening van het huwelijksgoederenrecht, in het bijzonder

tot betere waarborging van de rechten der vrouw op haar goederen en inkomsten;

uitbreiding van de gronden van echtscheiding;

verbetering van den rechtstoestand van buitenechtelijke kinderen, met opheffing van het verbod van onderzoek naar het vaderschap;

herziening van de bepalingen omtrent de wettelijke erfopvolging, met beperking van het familie-erfrecht, alsmede met uitbreiding van de rechten van den langstlevenden echtgenoot en van de buitenechtelijke kinderen;

invoering van staatserfrecht;

verbetering van de wetgeving op de naamlooze vennootschappen;

vereenvoudiging van het burgerlijk procesrecht, tot verkrijging van snel en goedkoop recht; beteren gratis-rechtsbijstand voor onvermogenden van staatswege;

invoering van administratieve rechtspraak;

wettelijke regeling van den rechtstoestand der openbare ambtenaren;

herziening van het wetboek van strafvordering, met uitbreiding van de rechten der verdediging en met bespoedigde berechting van lichte vergrijpen;

invoering van de voorwaardelijke veroordeeling, uitbreiding van voorwaardelijke invrijheidstelling, en verbetering van het strafstelsel in de richting van individueele behandeling der veroordeelden, met beperking van de eenzame opsluiting;

toekenning van schadevergoeding aan onschuldig veroordeelden en aan ten onrechte in voorloopige hechtenis gestelden;

afschaffing van den eedsdwang;

wettelijke regeling van het toezicht op instellingen tot verpleging van weezen en andere hulpbehoevenden.

§ 8. Ten aanzien van het **belastingwezen** stelt de Bond op den voorgrond, dat bij de herziening van bestaande of de invoering van nieuwe belastingen het beginsel van belasting naar draagkracht beter tot zijn recht kome.

Daarom verlangt hij:

samenvoeging van de vermogens- en de bedrijfsbelasting tot één inkomstenbelasting;

ruimere toepassing van progressie in de directe belastingen.

en invoering daarvan in de successie-belasting ook voor de rechte lijn;

afschaffing of aanmerkelijke verlaging van accijnzen op eerste levensbehoeften;

invoering van debietrechten en andere indirecte heffingen van weelde-uitgaven, en belasting van goederen in de doode hand;

voorzooveel verdere versterking van de rijksmiddelen noodzakelijk is, verhooging van de directe belastingen en van de successie-rechten.

§ 9. Bij de behandeling van § 9 op de algemeene vergadering van 7 April 1907, werd de volgende motie aangenomen:

> De V. D. B., van oordeel zijnde dat, ter beslechting van internationale geschillen arbitrage in de plaats behoort te treden van den oorlog, verlangt dat de Nederlandsche diplomatie, zoo dikwijls zich daartoe de gelegenheid voordoet, werkzaam zij, zoowel om dit beginsel van arbitrage algemeen als richtsnoer in de internationale verhoudingen tusschen de Staten erkend te zien, als om zoolang dit nog niet is geschiedt, telkens in elk bijzonder geval te streven naar arbitrale oplossing van internationale geschillen, waarbij ons land betrokken mocht zijn.

Ter zake van de **landsverdediging** verlangt de Bond:

I. een weermacht tot verdediging van ons onafhankelijk volksbestaan, tot handhaving van het bezit onzer koloniën en tot handhaving der neutraliteit des Rijks.

De Bond is overtuigd, dat dit doel bereikbaar is, zonder dat, (ook in verband met voor andere doeleinden noodzakelijke uitgaven) te zware geldelijke of persoonlijke lasten op het Nederlandsche volk werden gelegd.

De Bond is van oordeel, dat dit doel het best zal worden bereikt op de volgende wijze:

A. In Nederland door een volksleger. Daartoe is noodzakelijk:

a. Weerplicht voor elken Nederlander, daartoe in staat.

b. Verplichte lichaamsoefeningen voor alle jongens tot hun 16e jaar.

c. het stellen van regels bij de wet ten aanzien van:

1. het voorbereidend en lokaal militair onderricht met verplichte deelneming van alle jongelingen van 16 tot 20 jaar;

2. het houden van schietoefeningen en van verplichte deelneming eraan;

3. den tijd van eerste oefening voor de verschillende wapens met een zoo kort mogelijk verblijf in de kazerne, naar het beginsel van algemeenen dienstplicht;
4. de herhalingsoefeningen;
5. de militaire opleiding in haar geheelen omvang.

d. Organisatie van de weermacht des volks bij de wet, naar het beginsel eener territoriale indeeling.

e. Vervanging van het stelsel van beroepsofficieren en beroepskader door een stelsel van militie-officieren en militiekader.

B. Wat de doode weermiddelen betreft door:
gebruik te maken van de natuurlijke verdedigingsmiddelen, door ons land geboden;
de vesting-werken te beperken tot de hoogst noodige permanente verdedigingsmiddelen in eenvoudigen zin;

C. door Nederland aan de zeezijde in hoofdzaak te verdedigen door kustversterkingen en de taak der vloot daarbij ondergeschikt te maken;

D. door de verdediging der koloniën in Oost-Indië in hoofdzaak op te dragen aan de Marine, terwijl bij de plaatselijke verdediging door de landmacht gestreefd moet worden naar de medewerking der bevolking.

II. De Bond verlangt afschaffing van de afzonderlijke rechtspraak voor militairen.

§ 10. Bij **het beheer der Koloniën en bezittingen** bevordere de staat de ontwikkeling harer natuurlijke bronnen van welvaart. Daarbij moeten in de eerste plaats de belangen der inlandsche bevolking worden behartigd, en worde gestreefd naar:

a. scheiding van de financiën dezer gewesten van die van het moederland;

b. zelfbestuur van de koloniën en bezittingen.

Als gevolg van deze beginselen verlangt de Bond in de eerste plaats:

1. Voor Oost-Indië.
regeling der financieele verhouding tusschen Nederland en Indië, met toepassing, voorzooveel mogelijk, van het beginsel der scheiding ook op het verledene.
hervorming van het bestuur met name in dien geest, dat een deel der bestuurstaak worde overgebracht van

het centraal gezag naar onderdeelen, en dat, met inachtneming, waar mogelijk, van het beginsel van zelfbestuur, in ruime mate gebruik worde gemaakt van de medewerking van behoorlijk onderlegde inlanders;

verbetering van den maatschappelijken toestand zoowel van den Indo-Europeaan als van den inlander, in het bijzonder door hun op ruime schaal gelegenheid te verschaffen om zich, overeenkomstig hun aanleg, voor verschillende betrekkingen, beroepen of bedrijven te bekwamen;

uitbreiding en verbetering van verkeerswegen en verkeersmiddelen;

krachtige voortzetting van reeds aangevangen, spoedigen aanleg van nieuwe bevloeiings- en waterkeerings-werken;

bevorderinr, ook door deskundige leiding, van de inlandsche cultures;

matige heffing van de landrente naar de netto-opbrengst der akkers en met behoorlijke opmeting der gronden;

afschaffing van alle heerendiensten op Java en Madoera;

regeling en geleidelijke inkrimping der dessa-diensten;

volledige schadeloosstelling van allen, over wier arbeidskracht, hetzij voor gouvernementscultuur, hetzij in buitengewone gevallen voor openbare werken of voor andere doeleinden, van staatswege beschikt wordt;

overneming in eigen beheer van alle thans nog verpachte belangrijke middelen, met inachtneming:

a. ten aanzien van den staatsverkoop van opium, dat deze gepaard ga met geleidelijke beperking van het opiumverbruik;

b. ten aanzien van de staatsexploitatie van pandhuizen, dat winstbejag voor de schatkist daarbij zij uitgesloten;

krachtiger bestrijding van misbruiken bij het aanwerven van contract-koelies en verscherpt toezicht op de uitvoering der gesloten contracten;

onthouding van alle gewelddadige veroveringspolitiek;

verbod om tot dwangarbeid veroordeelden buiten hun toestemming bij militaire expeditiën te gebruiken.

2. Voor West-Indië.

het sluiten van leeningen voor productieve doeleinden, zoo noodig onder garantie van het moederland, ten einde

deze koloniën onafhankelijk te maken van de bijdragen van het moederland.

§ 11. Op het gebied van den **landbouw** verlangt de Bond, ter zake van den eigendom en het gebruik van den bodem:

dat aan publiekrechtelijke lichamen worde toegekend een deel der winsten, voortvloeiende uit stijging der grondwaarden, ontstaan zonder toedoen des eigenaars:

dat aan de gemeenschap recht op de voor haar huishouding of voor verbetering van cultuur noodige gronden, behoudens schadeloosstelling, worde toegekend door:

a. uitbreiding van het onteigeningsrecht, zoowel voor de gemeenten als voor den staat, zoodat gronden kunnen worden onteigend, onder meer om die, hetzij aan kleine landgebruikers of tuinbouwers voor zelfstandig bedrijf, hetzij als tuingrond aan veld- of fabrieksarbeiders, in pacht te geven;

b. openstelling der gelegenheid voor publiekrechtelijke lichamen of voor daartoe opgerichte vereenigingen, om woeste of vergraven gronden, plassen, moerassen, duinen enz., te onteigenen, voor zoover deze niet door de eigenaare zelven op doelmatige wijze in cultuur worden gebracht;

dat ruilverkaveling verplicht kunne worden gesteld, zoo noodig met geldelijken steun van den staat;

dat, ook door regeling van de belastingen, gebruik door den eigenaar bevorderd worde boven in gebruikgeving door den eigenaar-geldbelegger;

dat het gebruiksrecht wettelijk geregeld worde, met bepalingen van dwingend recht, zóó dat:

a. zóódanig gebruik van den grond wordt tegengegaan, waardoor de duurzame belangen der gemeenschap zouden worden bedadeeld of in gevaar gebracht;

b. den gebruiker ten goede komen de door hem aangebrachte verbeteringen aan land en hoeve;

c. de verpachter wordt verhinderd alle risico van het bedrijf en van den marktprijs te laden op den pachter;

d. een langdurig gebruiksrecht wordt bevorderd;

e. de bijzondere wettelijke bevoorrechting van den verpachter boven andere schuldeischers wordt opgeheven;

f. door instelling van pachtcommissiën, waaain eigenaar,

gebruiker en arbeider zijn vertegenwoordigd, gelegenheid bestaat, zoo voor het geven van advies bij verpachtingen, als om toe te zien op de naleving van de pachtovereenkomst, in het bijzonder voor zooveel betreft bepalingen van dwingend recht.

Voorts verlangt de Bond:

a. wettelijke regeling van den rechtstoestand der landarbeiders in verband ook met het pachtcontract; uitbreiding der Ongevallenwet tot den landbouw; beperking van den arbeidsduur en van den nachtarbeid, alsmede waarborging van een wekelijkschen rustdag, zooveel mogelijk den Zondag, zoowel voor volwassen als voor jeugdige mannen en vrouwen, een en ander met inachtneming van de eigenaardige eischen van het landbouwbedrijf;

b. maatregelen tot verbetering van den veestapel en zijn producten;

c. bevordering van den uitvoer van vee, zuivel-, land- en tuinbouwproducten;

d. bevordering van coöperatie op het gebied van het credietwezen, van de verwerking van grondstoffen, van den aankoop van hulpmiddelen en grondstoffen en van den verkoop van producten;

e. hervorming van de regeling voor verkrijging van rechten op onroerende goederen, ook in het belang van den kleinen eigenaar;

f. instelling eener landbouwvertegenwoordiging, waarin aan eigenaar, gebruiker en arbeider invloed worde toegekend;

g. herziening van de bepalingen in zake de jacht, waarbij op den voorgrond sta, dat de gebruiker van den grond het toebrengen van schade aan de gewassen niet behoeft te gedoogen;

h. bevordering van de zoetwatervischteelt;

i. bevordering van den afkoop van het tiendrecht;

j. afdoende voorziening in de behoefte aan land- en tuinbouwonderwijs;

k. behoud door den staat en door gemeenten van hun in eigendom toebehoorende gronden.

Aldus vastgesteld ter algemeene vergaderingen van 11 Januari 1902, 28 Mei 1904 en 7 April 1907.

C. PROGRAM VAN WERKZAAMHEID OP GEMEENTELIJK GEBIED.

I. Als **werkgeefster** heeft de gemeente:

a. den rechtstoestand te regelen van alle personen in haar dienst.

Tot deze regeling behooren, vooral wat de werklieden betreft, bepalingen, vastgesteld onder voorlichting van of in overleg met Kamers van Arbeid of vakvereenigingen van patroons en van werklieden, omtrent loon en werktijd voor verschillende leeftijden en vakken, omtrent Zondags- en nachtarbeid, overwerk of werk buiten de gewone uren, omtrent taak- of stukwerk en omtrent uitkeering in geval van geoorloofd verzuim;

toekenning in geval van ziekte van het volle loon of salaris, behoudens de noodige contrôle-maatregelen;

verzekering van een wekelijkschen rustdag, bij voorkeur den Zondag;

verleening van een jaarlijksch verlof, met behoud van loon of salaris;

vaststelling der termijnen, waarin het loon wordt betaald;

bepalingen omtrent loons- of tractemenstverhooging;

voorschriften omtrent beslissing van geschillen tusschen ondergeschikten en hun chefs, met een doeltreffende strafregeling en met aanwijzing van onpartijdige colleges, bij welke de ambtenaar of werkman in beroep kan komen.

Voorts dienen, waar de gemeente tal van werklieden in haar dienst heeft, commissies te worden ingesteld, door en uit de arbeiders voor de onderscheiden bedrijven te kiezen, ten einde dezen bij de bespreking van verschillende punten met de directie te vertegenwoordigen.

Maatregelen dienen genomen om voor de gezondheid en veiligheid der werklieden te waken (gelegenheid in gasfabrieken en dergelijke om zich te wasschen en baden of douches te nemen, goede schaft- en kleedlokalen, behoorlijk toezicht op de verstrekte werktuigen en gereedschappen, enz.).

Afgescheiden van verdere bemoeiingen in zake het woningvraagstuk, stelle de gemeente, waar dit noodig blijkt, gezonde en geschikte woningen voor haar arbeiders verkrijgbaar.

Als beginsel worde aangenomen, dat de gemeente, voorzoover de wet het toelaat, bij gelijke geschiktheid geen verschil make tusschen de beide seksen bij het aanstellen en bezoldigen van personen in haar dienst.

Aan alle personen, in dienst der gemeente, en aan hun weduwen en weezen, dient pensioen te worden verzekerd;

b. maatregelen te nemen in het belang van hen, die indirect in dient der gemeente arbeiden.

In de bestekken van door haar aan te besteden werken of leverantiën of onder de voorwaarden voor concessiën neme de gemeente daarom bepalingen op omtrent het aan de werklieden uit te keeren minimum-loon en den maximum-arbeidsduur, voorts voorzooveel mogelijk bepalingen als onder *a* genoemd. Tevens wake zij door afdoende contrôle voor de naleving dier bepalingen;

c. haar werken uit te voeren op een wijze, die mede bevorderlijk is aan de belangen van het daarbij betrokken personeel.

Zooveel mogelijk neme de gemeente de uitvoering van gemeentewerken in eigen beheer, daarbij geleidelijk te werk gaande.

II. **Ondernemingen en Inrichtingen van algemeen nut**, die óf een monopolistisch karakter dragen, óf meer in het bijzonder strekken tot bevordering van onderling verkeer en gemeenschap, dient de gemeente als eigen bedrijf te exploiteeren, voorzoover zulks hetzij een eisch kan heeten van de haar bij de wet opgedragen zorg voor de openbare orde, zedelijkheid en gezondheid, hetzij vrije concurrentie of particuliere exploitatie voor de gemeentenaren of den gemeentedienst onvoordeelig. schadelijk of hinderlijk is te achten, of onvoldoende of gebrekkig in de behoeften voorziet.

Gas, water en electrischen stroom behoort de gemeente te leveren, zoowel voor den openbaren dienst als voor particulier gebruik.

Verkeersmiddelen (trams, ponten, enz.) dienen door de gemeente geëxploiteerd te worden. Ter bevordering van het verkeer dienen wegen te worden aangelegd en verhard.

Voorts is gewenscht oprichting van gemeente-inrichtingen voor handel en bedrijf, die, vooral in verband met het verkeer te water, op bepaalde punten noodzakelijk zijn (havens, dokken, opslagplaatsen, pakhuizen, kranen).

De gemeente neme de banken van leening in eigen beheer en verbiede het houden van particuliere banken van leening of pandjeshuizen, waartoe de wet — zoo zij niet reeds zelve dat verbod uitvaardigt — haar ondubbelzinnig de bevoegdheid behoort toe te kennen; inmiddels trachtte de gemeente, door het verleenen van faciliteiten, te bewerken, dat het publiek aan de gemeentelijke instelling de voorkeur geeft.

De gemeente neme voorts de aanplakborden en kolommen in eigen beheer.

Waar hieraan behoefte bestaat, worde door haar opgericht en geëxploiteerd een gebouw voor het houden van vergaderingen, cursussen, enz. door vak- en andere vereenigingen.

Zoodra de wet zulks toelaat, trekke zij de verplichte brandverzekering binnen den kring harer bemoeiing met onderlinge herverzekering ter vermindering der risico's.

Verder neme de gemeente in eigen beheer al hetgeen in onmiddellijk verband staat met de door haar uitgeoefende bedrijven, zoo o.a. aanleg van gas- en waterleiding, van electriciteitsgeleidingen, verwerking van de bijproducten der gasbereiding.

Wenschelijk kan zijn de oprichting van eigen werkplaatsen, magazijnen, kleedermakerijen, drukkerijen, enz. ter voorziening in de behoeften van de eigen huishouding der gemeente.

III. Op het gebied van het **onderwijs** wordt aan de gemeenten haar roeping duidelijk aangewezen door § 3 van het werkprogram van den Bond.

Het is de taak der gemeente, reeds nu voor alle openbare lagere scholen, onverschillig welk schoolgeld daar geheven wordt, wat schoolruimte, aantal leerlingen per klasse, leermiddelen, enz. betreft, dezelfde zorg aan te wenden, de openbare scholen

waar meer uitgebreid onderwijs wordt gegeven ook open te stellen voor de minder gegoeden, die de noodige ontwikkeling bezitten om het te volgen, en het onderwijs voor jongens en voor meisjes even deugdelijk in te richten.

De gemeente behoort voldoende te voorzien in de behoefte aan voortgezet of herhalingsonderwijs, en vakonderwijs te verstrekken of te steunen, dat zich aansluit bij plaatselijke behoeften (handels en ambachtsonderwijs, in landelijke streken vooral land- en tuinbouwonderwijs); voor meisjes worde met name goed kook- en huishoudonderwijs ingericht.

Voorts worde van gemeentewege gezorgd voor onderwijs aan gebrekkige, geestelijk zwakke of achterlijke kinderen (in bijzondere klassen of scholen).

De leermiddelen dienen kosteloos te worden verstrekt.

Schoolwandelingen en schoolreisjes dienen in het program der school te worden opgenomen.

Voor zooveel noodig worde van gemeentewege voorzien in voldoende gelegenheid voor voorbereidend lager onderwijs en tot het bewaren van kinderen beneden den leeftijd om onderwijs te ontvangen (kinderbewaarplaatsen, zoogenaamde crêches).

Voor de gezondheid van het schoolkind dient gewaakt, o. a. door aanstelling van schoolartsen en krachtige bestrijding van besmettelijke ziekte op school.

Schoolvoeding en kleeding dienen verstrekt te worden, voorzoover de behoefte daaraan blijkt te bestaan.

Schoolbaden, speeltuinen en speelplaatsen behooren te worden ingericht.

Door behoorlijk geregelde schoolvergaderingen worde den klasseonderwijzer grooter invloed verleend op de leiding der school.

IV. Tot bevordering van de **volksontwikkeling** in meer algemeenen zin richte de gemeente op, of steune zij bestaande of op te richten volksbibliotheken en leeszalen, musea en kunstverzamelingen, met bepalingen, dat deze voor het publiek althans op Zondag kosteloos opengesteld moeten zijn, terwijl de bezichtiging kan geschieden onder voorlichting van zaakkundige personen.

De gemeente organiseere of bevordere het geven van volksfeesten, muziekuitvoeringen en voorstellingen van goede tooneelstukken, volkscursussen en voordrachten.

Zij steune of richte op bureaux tot het kosteloos of tegen een kleine vergoeding verleenen van voorlichting betreffend de toepassing van wetten en verordeningen aan on- en minvermogenden.

Voor inrichtingen of maatregelen in het belang der volksontwikkeling stelle zij, voorzooveel noodig, kosteloos of tegen geringe vergoeding gemeentegebouwen beschikbaar, voorzoover deze niet voor gemeentelijke doeleinden in beslag genomen worden.

V. In het belang der **gezondheid** in het algemeen worde van gemeentewege, hetzij door eigen werkzaamheid of door het steunen van de bemoeiingen van particulieren, zorg gedragen voor nauwkeurige contrôle van de voedingsmiddelen en van het, alom in ruime mate verkrijgbaar te stellen, drinkwater;

voorts voor openbare waschinrichtingen en openbare slachthuizen, verbetering van het marktwezen, openbare hallen;

voor volksgaarkeukens en volkslogementen;

voor volksbadhuizen en zweminrichtingen;

een doeltreffenden reinigings- en ontsmettings-dienst.

gezonde, ruime woningen, straten pleinen en parken;

verwijdering, voorzoover de wet dit toelaat, van ongezonde inrichtingen uit het bebouwd gedeelte der gemeente.

voldoende ziekenhuizen en verbeterde ziekenverpleging, ook op kleinere plaatsen, wijkverpleging, maatregelen ter bevordering en bestrijding van tuberculose en andere ziekten, oprichting van of deelneming aan sanatoria en vacantiekoloniën, verstrekking van eerste hulp bij ongelukken;

het bezorgen van begrafenissen van gemeentewege, sanitair toezicht op de begraafplaatsen, oprichting, zoodra de lijkverbranding door den wetgever wordt toegelaten, van gemeentelijke lijkovens.

Drankbestrijding worde van gemeentewege krachtig ter hand genomen.

VI. Ten aanzien van het **woningvraagstuk** is gewenscht een krachtige uitvoering der Woningwet, waarbij op den voorgrond sta opwekking van het particulier initiatief om met steun van staat en gemeente te komen tot opruiming van krotten en den aanbouw van nieuwe woningen in voldoende getale, doch

zoo dat bij onvoldoend particulier initiatief de gemeente al datgene doe, waartoe de wet haar de bevoegdheid geeft;

onafhankelijk van het bovenstaande: tijdige eigendomsverwerving van gronden, die bij te verwachten uitbreiding van de gemeente belang zullen krijgen, in 't algemeen uitbreiding van het gemeentelijk grondbezit en vervanging van de vervreemding van gemeentegrond door uitgifte in erfpacht;

krachtig aandringen op tijdige grensverlegging.

VII. Met betrekking tot het **armwezen,** voorzoover de algemeene wetgeving op dit stuk niet reeds herziening behoeft naar de beginselen, neergelegd in § 2 van het werkprogram van den Bond, dient de gemeente te streven nsar het verkrijgen van meerdere samenwerking tusschen de verschillende armbesturen en zich te onthouden van het afkoopen van de armenzorg, op de schouders der gemeente rustend, terwijl, met eerbiediging der godsdienstige overtuigingen ook van minderheidsgroepen, de vondelingen- en de weezenverpleging en de verzorging van ouden van dagen en gebrekkigen dient verbeterd te worden, en de bedelarij bestreden.

Voorts is wenschelijk:

opnemig van de arbeiders in de armbesturen en in verband daarmede regeling van vergoeding wegens tijdverzuim;

invoering van een doelmatige wijkverdeeling;

verschaffing van bedeeling in den vorm van werk, te verrichten hetzij thuis, hetzij elders.

VIII. Ter voorkoming of bestrijding van **werkeloosheid** moeten van gemeentewege arbeidsbeurzen en bureaux voor onderzoek van arbeidstoestanden en tot het opmaken eener deugdelijke arbeidsstatistiek worden ingericht;

de verzekering tegen werkeloosheid worde ingericht of bevorderd;

voor werkverschaffing worde zorg gedragen mede door zooveel mogelijk de werken voor bestrating, wegenaanleg, bouw- en graafwerk en andere gemeentewerken zoodanig over het jaar te verdeelen, dat in tijden van slapte toch van gemeentewege werk beschikbaar is.

IX. Tot verbetering der **arbeidstoestanden** drage de gemeente bij door onder meer, voorzoover de wet dit toelaat:

verordeningen te maken tot vervroegde sluiting van winkels, kantoren en magazijnen;

eischen te stellen omtrent winkel-, kantoor-, werkplaats- en magazijnruimten en andere maatregelen te nemen in het belang van de aldaar werkzame personen;

veldarbeid van kinderen te verbieden, althans te beperken.

Voorzooveel noodig door verruiming van het onteigeningsrecht daartoe in staat gesteld, beijvere zich de gemeente, nog niet in cultuur gebrachte gronden te ontginnen of die ontginning door vereenigingen te steunen en aan arbeiders kleine grondstukken uit te geven onder billijke voorwaarden.

Aldus vastgesteld ter algemeene vergadering van 24 Januari 1903.

Bijlage A.

Op de algemeene vergadering, 27 November 1910 te Utrecht gehouden werd besloten het volgende adres aan te bieden

Aan
Koningin en Staten-Generaal.

Sedert tal van jaren is in breede kringen van ons volk de overtuiging gevestigd, dat een wijziging van de grondwettelijke bepalingen omtrent het kiesrecht dringend noodig is; dat een grondwetsartikel, waardoor een kiesrechtregeling wordt mogelijk gemaakt, die aan honderdduizenden mannen en aan alle vrouwen het kiesrecht onthoudt, niet langer mag worden gehandhaafd.

Voor een steeds groeiend aantal mannen en vrouwen uit alle kringen der samenleving staat het tevens vast, dat in de Nederlandsche Grondwet behoort te worden geschreven het beginsel van rechtstreeksch en enkelvoudig, door geen zoogenaamde correctieven verzwakt, algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen.

Ook ondergeteekenden, allen meerderjarige mannelijke en vrouwelijke Nederlanders, zijn deze overtuiging toegedaan.

Zij meenen, dat het welzijn van het land, het belang van regeering en volk beide, een ontwikkeling eischen van het staatsbestuur in zuiver democratischen zin en dat daarvoor de invoering van het algemeen kiesrecht, als boven omschreven, een onmisbaar vereischte is.

Als een eind is gemaakt aan het stellen van allerlei louter willekeurige slagboomen, die den toegang tot het algemeen kiesrecht afsluiten,

als niet langer aan geldbezit of sekse een reden wordt ontleend om het kiesrecht toe te kennen of te onthouden,

eerst dan zal in de volksvertegenwoordiging volledig tot uiting kunnen komen, wat in elke sfeer van het volksleven wordt gedacht, zullen behoorlijke behartiging kunnen vinden de behoeften en nooden, die daar worden gevoeld.

De uiterst trage gang van de sociale wetgeving in ons land, het uitblijven van wettelijke verbeteringen, die met het oog op de belangen van de arbeiders in nijverheid en handel, landbouw en ambacht, met het oog op de belangen van de vrouw, van talrijke groepen van ambtenaren en beambten, van

de kleine burgerij noodig en urgent zijn — vinden voor een zeer groot deel hun oorzaak in het ontbreken van de stuwkracht, die gegeven wordt door een kiesrecht, dat alle genoemde kringen volledig bestrijkt, al die groepen ten volle tot medezeggenschap roept bij het samenstellen van de wetgevende macht.

Dientengevolge wachten jaar in, jaar uit, reeds allerlei sociale nooden op leniging; wachten de maatschappelijk zwakken en achteruitgestelden nog steeds te vergeefs op den krachtigen steun, die hun zal kunnen geboden worden door de helpende en beschermende hand van een wettelijke regeling.

Deze blijft uit of zal niet afdoende worden getroffen, zoolang een groot deel van de daarbij belanghebbenden verstoken is van het middel om directen invloed op wetgeving en staatsbestuur uit te oefenen.

De invoering van het algemeen kiesrecht mag inderdaad een dringende en rechtvaardige eisch des tijds worden genoemd en een herziening van de Grondwet, die daartoe den weg zal banen, een maatregel van de hoogste urgentie.

Ondergeteekenden zijn van meening,

dat Nederland niet verdient, wegens een achterlijke kiesrechtregeling, tot de uitzonderingen te behooren in de rij der beschaafde volken;

dat het wantrouwen in de minder gegoede klassen des volks, sprekende uit de onthouding van het kiesrecht aan die klassen, geheel misplaatst is en niet van wijs inzicht blijk geeft;

dat een verstandig staatsbeleid vordert, tijdige en vrijwillige tegemoetkoming aan den wensch tot gelijkstelling in politieke rechten, wanneer die wensch, als gevolg van den gang der maatschappelijke ontwikkeling, zoo krachting en van zoo verschillende kanten wordt geuit, als thans in ons land het geval is;

dat een miskenning van dit feit en een doof blijven voor dien wensch — gezien in het licht der geschiedenis — een dwaling zou zijn, die voor de rustige en vreedzame ontwikkeling van ons staatkundig leven de noodlottigste gevolgen zou kunnen hebben.

Zij komen daarom bij dezen tot U met het ernstig verzoek, het beginsel van rechtstreeksch en enkelvoudig, door geen zoogenaamde correctieven verzwakt, algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen in de Grondwet te schrijven.

Bijlage B.

In de algemeene vergaderingen van 4/5 Nov. 1911 en 18/19 Mei 1912 zijn ten aanzien van de ouderdoms- en invaliditeitsverzorging de volgende besluiten genomen:

1. Ouderdomsverzorging en invaliditeitsverzekering behoeven niet gelijktijdig geregeld te worden.
2. Bij de regeling dêr ouderdomsverzorging behoort er echter tegen gewaakt te worden, dat zij niet de invaliditeitsverzekering en de andere takken der sociale verzekering in gevaar brenge, door voor zich alle gelden op te eischen, die de Staat in afzienbaren tijd beschikbaar kan stellen.
3. Wanneer ouderdomsverzorging en invaliditeitsverzekering niet gelijktijdig ter hand worden genomen, behoort in overeenstemming met de heerschende volksovertuiging de ouderdomsverzorging allereerst te worden geregeld.
4. Bij de regeling der ouderdomsverzorging zal een rechtstreeksche bijdrage worden geëischt van de belanghebbenden, die een inkomen bezitten boven een bij de wet te bepalen bestaansminimum.
5. De verzorging van het tegenwoordige oude geslacht, van een bij de wet te noemen leeftijd (bijv. 65 jaar), behoort te geschieden door pensioneering geheel op kosten van den Staat.
6. De ouderdomsverzorging zal in beginsel alle mannen en vrouwen omvatten.
7. Gestreefd moet worden naar regeling der ouderdomsverzorging als één geheel, terstond en zonder overgangsregelingen.
8. Een inkomensgrens behoort te worden bepaald waarboven op uitkeering geen aanspraak kan worden gemaakt.
9. De ouderdomsrente behoort niet afhankelijk te worden gesteld van het bedrag der gestorte jaarlijksche bijdrage, noch van den tijd, gedurende welken bijdragen zijn betaald.

10. Het bedrag der rechtstreeksche bijdrage door belanghebbenden te betalen moet afhankelijk worden gesteld van hun inkomen.
11. Bij de regeling der bijdrage zal een bedrag van elk inkomen worden afgetrokken, waarover geen bijdrage van den belanghebbende wordt gevorderd.
12. De bijdragen door den Staat te betalen, zullen volgens bovenstaande regelen, uitsluitend moeten worden gevonden uit directe belastingen en successierecht volgens de bepalingen van ons belastingprogram.
13. De invaliditeitsverzorging blijft, als daarin niet gelijktijdig met de ouderdomsverzorging wordt voorzien, voor den Bond een regeling van de hoogste urgentie, voor welker tot stand komen hij met kracht zal ijveren.
14. Bij de regeling zal worden gestreefd naar verwezenlijking van de beginselen omtrent de invaliditeitsverzekering, vervat in het desbetreffende Rapport der Commissie voor de ouderdomsverzorging en de daarbij behoorende Conclusies van het Hoofdbestuur.
15. De organisatie van de ouderdoms- en invaliditeitsverzorging moet berusten op het beginsel van zoo sterk mogelijke decentralisatie en zoo groot mogelijke medewerking van belanghebbenden.

DE WERELD

Democratisch-Staatkundig en Algemeen Weekblad,

is het orgaan van den Vrijz.-Dem. Bond.

Redacteur: M. VIERHOUT. Medewerkers: HENRI VAN BOOVEN, K. DE BAZEL, JAC. VAN DEN BOSCH, Prof. Dr. H. BRUGMANS, Mr. C. Th. VAN DEVENTER, Mr. H. L. DRUCKER, Prof. Dr. D. VAN EMBDEN, Dr. J. C. ERINGAARD, Mr. E. FOKKER, G. D. GRATAMA, Prof. Dr. G. W. KERNKAMP, Th. M. KETELAAR, Mr. J. LIMBURG, A. D. LOMAN Jr., Prof. Mr. E. M. MEIJERS, HERM. ROBBERS, M. C. v. d. ROVAART, W. G. N. VAN DER SLEEN, Mr. H. J. TASMAN, M. TERNOOY APÈL, Mr. M. W. F. TREUB, J. K. VAN DER VEER, e. a.

Abonnementsprijs: 75 cent per 3 maanden (90 cent fr. p. p.)

Advertenties: 25 cent per regel, bij abonnement belangrijk rabat.

Abonnementen worden opgenomen door iederen boekhandelaar en rechtstreeks door den uitgever.

„DE WERELD" wordt volgens contract met het Hoofdbestuur van den Vrijz.-Dem. Bond uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER" te Amsterdam.

De Vrijzinnig-Democratische Partij

is georganiseerd in een Bond van kiesvereenigingen. Het lidmaatschap bedraagt voor vereenigingen jaarlijks 10 cent voor elk van haar leden. Daarnaast kunnen ook enkele personen lid worden van den Bond tegen een minimum contributie van 50 cent per jaar. **Wie alle vlugschriftjes, verslagen, rapporten enz. van den Bond wil ontvangen betaalt een min. contrib. van f 1.50 per jaar.** Ook afdeelingsleden kunnen bovendien pers. lid van den Bond worden. **En wie het werken der organisatie belangstellend wil volgen zal dit zeker doen!**

De Bond heeft de volgende geschriften uitgegeven:

Deze nummers tellen elk van 6 tot 26 bladzijden druks.

No. 1.	Beginselverklaring en Werkprogram . . .	2	cent.
2.	Wat de vrijzinnig-democraten willen . . .	2	„
3.	Waarom algemeen kiesrecht?	2	„
4.	De Eerste Kamer	2	„
5.	Evenredige vertegenwoordiging	2	„
6.	Het wetsvoorstel tot grondwetsherziening .	2	„
7.	Onze gemeentelijke politiek	2	„
8.	Vrijhandel of protectie?	2	„
9.	Wettelijke beperking van den arbeidsduur.	2	„
10.	Een volksleger	2	„
11.	Wat de vraag om staatserfrecht beteekent .	2	„
12.	De jachtwet	2	„
13.	Staatsexploitatie onzer spoorwegen. . . .	2	„
14.	Het pachtcontract	2	„
15.	Onze koloniale politiek	2	„
16.	De zee- en kustvisscherij en haar belangen	2	„
17.	Verkorting van den arbeidsdag in 't buitenland	2	„
18.	De wet op de arbeidsovereenkomst . . .	2	„

In hoeveelheden voor verspreiding 1 cent per stuk plus de vracht.
Desverlangd bundels van 18 stuks in gekleurde omslagen voor 38 cent.
Bestellingen bij den Heer W. O. A. Koster, *Van Loostraat 54, Den Haag.*

52. Werkzaamheid op gemeentelijk gebied. Program met toelichtende aanteekeningen, 50 cent (voor partijleden 30 cent).
53. Landbouwparagraaf met toelichting, 20 cent (voor partijleden 15 cent.)
54. Verslag betreffende den Rechtstoestand van Ambtenaren, 25 cent (bij getallen reductie).
55. Rapport Invaliditeits- en Ouderdomsverzorging, 10 cent (bij getallen reductie).
56. Verslag betreffende de herziening van het Burgerlijk Proces, 60 cent (bij getallen aanzienlijke reductie).

Wie het met den inhoud van omstaand geschrift in hoofdzaak eens is, wie de verwezenlijking dezer denkbeelden wil bevorderen, — hij worde lid van den Vrijzinnig-democratischen Bond of (en) van een zijner afdeelingen.

Zich aanmelden voor het
Lidmaatschap van den Bond:
bij den Bondssecretaris:

W. O. A. KOSTER,
Van Loostraat 54, DEN HAAG.
Tel. Schev. 1561.

Voor het
Lidmaatschap der Afdeeling,
zich aanmelden bij: